

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ВІСНИК ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Збірник наукових праць

Серія:

Філософія
Педагогіка
Психологія

ВИПУСК 13

Київ
2011

ББК 95
УДК 06
В 53

Вісник Інституту розвитку дитини. Вип.13. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 165 с.

Фахове видання затверджене президією ВАК України 2010 року (Постанова №1-05/2 від 10 березня 2010 р., філософські, психологічні науки та № 1-05/4 від 26 травня 2010 р., педагогічні науки).

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П. – член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор (голова)

Андрущенко Т. І. – доктор філософських наук, професор

Бех В. П. – доктор філософських наук, професор

Бондар В. І. – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Борисова З. Н. – доктор педагогічних наук, професор

Булах І. С. – доктор психологічних наук, професор

Вашкевич В. М. – доктор філософських наук, професор

Вільчковський Е. С. – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Вовк Л. П. – доктор педагогічних наук, професор

Волинка Г. І. – доктор філософських наук, професор

Гузій Н. В. – доктор педагогічних наук, професор

Загарницька І. І. – кандидат філософських наук, професор (заступник голови)

Закович М. М. – доктор філософських наук, професор

Кононко О. Л. – доктор психологічних наук, професор

Кузьменко В. У. – доктор психологічних наук, професор

Пироженко Т. О. – доктор психологічних наук, професор

Пов'якель Н. І. – доктор психологічних наук, професор

Предборська І. М. – доктор філософських наук, професор

Приходько Ю. О. – доктор психологічних наук, професор

Розова Т. В. – доктор філософських наук, професор

Синьов В. М. – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Фомичова Л. І. – доктор психологічних наук, професор

Ярошенко О. Г. – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Редакція:

Кочубей Н. В. – доктор філософських наук

Левінець Н. В. – кандидат педагогічних наук

Руденко І. М. – кандидат психологічних наук

Адреса редакції: 04141, Київ, вул. Автозаводська, 47,
тел/факс 044 463 92 10; E-mail: visnuk_ird@ukr.net

Рекомендовано до друку Вченою Радою Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 23 грудня 2010 р.).

Реєстраційне свідоцтво № 14704-3675Р, серія КВ

© НПУ ім. М.П. Драгоманова
© Інститут розвитку дитини

ЗМІСТ

Філософія

Івченко О. Громадянське, політичне та загальнолюдське в людині.....	5
Ковальова С. Інновація та модернізація освіти.....	12
Книш І. Екологічна освіта та екологічне виховання, як передумова формування ноосферного мислення.....	18
Кочубей Н. Моральні виміри сучасного освітнього простору та Інтернет.....	24
Савостьянова М. У пошуках ціннісно-сміслового змісту освіти.....	30

Педагогіка

Андрушкевич Ф. Концептуальні засади розвитку української освіти.....	37
Бенедь А.-Л. Виховання у дітей старшого дошкільного віку позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля в процесі екологічного виховання.....	44
Богініч О. Концептуальні основи професійної підготовки майбутніх вихователів до фізкультурно-оздоровчої діяльності.....	50
Боряк О. Характеристика просодичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку з дизартрією.....	57
Волощенко Н. Інтеграція – шлях удосконалення професійної підготовки фахівців спеціальності «Дошкільна освіта. Іноземна мова» (на матеріалі курсу «Теорія і методика формування математичних уявлень»).....	64
Гамерська І. Освіта в цивілізаційній стратегії соціокультурного розвитку.....	68
Кивлюк О. Психолого-педагогічні умови ефективного застосування інформаційно-комунікаційних технологій в ДНЗ.....	77
Малетич О. Наступність як актуальна проблема сучасної освіти.....	83

Мойко О. Змістовні та організаційно-технологічні аспекти інформатизації освіти.....	88
Мордоус І. Особистісно-професійний компонент фахової готовності майбутнього вчителя іноземної мови в ДНЗ.....	94
Онопрієнко В. Компетентністний підхід в екологічній освіті та його значення в системі її маркетингу.....	100
Поліщук К. Фактори формування світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку..	104
Рудницька Н., Тарнавська Н. Педагогічні стереотипи вихователя дошкільного навчального закладу та їх вплив на процес особистісної взаємодії з дітьми дошкільного віку.....	112
Шулигіна Р., Кизима Р. Ігрова діяльність як засіб виховання дружніх взаємин у дітей старшого дошкільного віку.....	116
Щербина Н. Пізнавальна самостійність дітей старшого дошкільного віку як основа розвитку їх творчості в художній праці.....	121
Якименко Л. Розвиток взаємодії молодших дошкільників з однолітками в умовах виховного процесу.....	127
Психологія	
Бабарикіна І. Теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми страхів у психолого-педагогічній літературі.....	133
Іващенко Л. Психолого-педагогічна проблема розвитку школяра як творчої індивідуальності.....	139
Манилюк Ю. Інтерактивні стратегії пошуку моделі безперервної освіти педагогів дошкільного навчального закладу.....	143
Прищепя О. Психологічні особливості адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі.....	149
Шульга Т. Психосоціальна роль казки у корекції вад розумово відсталої дитини.....	154
Наші автори	162

Annotation: the problem of influence of pedagogical is examined in the article stereotypes on the process of personality co-operation of educator and child preschool age. Naybolee raspostranennye is analysed pedagogical stereotypes. The ways of optimization of personality are offered c stereiotipy, collaboration, tippizaciya, personality cooperation.

Keywords: pedagogical stereotypes, dynamic stereotypy, collaboration, tippizaciya, personality co-operation.

УДК 373.2.053.3

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДРУЖНІХ ВЗАЄМИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

**Раїса Шулигіна
Руслана Кизима
Київ**

У статті розкриваються актуальні питання виховання дружніх взаємин у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Особлива увага приділяється розвитку моральних якостей особистості дитини, навчанню позитивним прийомам спілкування та подоланню конфліктних ситуацій.

Ключові слова: моральне виховання, моральні якості особистості, міжособистісні взаємини, дружні взаємини, спілкування, ігрова діяльність.

Постановка проблеми. Значні зміни, що відбуваються у житті всього нашого суспільства, пов'язані з багатьма труднощами не лише в економічній, політичній, соціальній сферах, а й в сфері виховання підростаючого покоління. Серед багатьох факторів, що визначають формування особистості дитини дошкільного віку, чільне місце посідають взаємини з іншими людьми. А одна з найбільш емоційно насичених, довірливих і плідних форм таких взаємин – це взаємини між однолітками [7, 162-171].

Основним фактором соціалізації дітей старшого дошкільного віку є дитяче співтовариство, або товариство однолітків, фундаментом якого є спілкування між дітьми, особливі міжособистісні взаємини та специфічні види діяльності. У взаємодії з однолітками дитина приходять до певного знання про себе й навколишній світ, що у результаті породжує потребу в ціннісному ставленні до себе, до інших, до навколишнього середовища [6]. Ці та інші положення є базовими у Законі України «Про дошкільну освіту», Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні та інших документах.

Таким чином, для повноцінного розвитку дитині потрібен реальний освітній простір – розвивальне середовище, яке має задовольняти її прагнення рухатися, грати, досліджувати довкілля, активно проявляти себе, спілкуватися й взаємодіяти з однолітками [1, 75]. Групова гра, а потім й інші види спільної діяльності, виробляють у дитини необхідні навички соціальної взаємодії, вміння підкорюватися колективній дисципліні й водночас відстоювати власні права, співвідносити особисті інтереси із суспільними. Все це посилює актуальність дослідження як теоретичних, так і практичних аспектів досліджуваної проблеми.

Формування у дітей з ранніх років взаємин, які ґрунтуються на моральних цінностях демократичного суспільства – важливе завдання сучасного дошкільного виховання. Спілкування дітей, що засноване на співробітництві, взаємній приязні, доброзичливості, сприяє становленню особистості кожного вихованця й водночас впливає на психологічну атмосферу в групі дошкільного навчального закладу [8, 107-108].

Відтоді, коли дитина потрапляє в групу однолітків, її індивідуальний розвиток вже не можна розглядати і вивчати поза взаєминами з іншими членами дитячої

групи. Саме на основі досвіду спілкування з іншими дітьми формуються моральні якості підростаючої особистості, які визначають її ставлення до людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі дана проблема представлена у філософському, психологічному, педагогічному аспектах. Праці В. Котирло, С. Кулачківської, Г. Лаврентьевої, Ю. Приходько та інших науковців доводять, що ціннісне ставлення дитини до себе і оточуючих та її суспільна поведінка формуються на основі емпатії, гуманних почуттів, позитивного сприйняття навколишнього світу. Відповідні переживання виникають у ході взаємодії з однолітками і обумовлюються оцінними впливами дорослих [5].

Науковці С. Анісімов, В. Бакштановський, Р. Буре, Л. Виготський, Н. Горопаха, О. Дробницький, Р. Жуковська, А. Кошелева, Я. Неверович, С. Рубінштейн, Є. Субботський та інші засвідчують, що вже у дошкільному віці відносини дітей дуже складні, різнопланові і складають цілу систему за своєю внутрішньою структурою і динамікою розвитку. Про складності розвитку взаємин, необхідність їх вивчення зазначали у своїх працях вітчизняні (Є. Аркін, А. Залужний, О. Запорожець, О. Кононко, Я. Коломинський, В. Кузьменко, О. Кульчицька, С. Ладивір, В. Мухіна, О. Усова) та зарубіжні (А. Адлер, Б. Басс, Л. Картер, Д. Коуен, Г. Олпорт, Г. Саллівен, У. Шутц) вчені.

Ряд науковців вивчали прояви дружби між однолітками, їх вибіркового ставлення один до одного на різних етапах дошкільного дитинства (Л. Артемова, О. Булатова, Л. Князева, Т. Колесіна, Л. Крайнова, Н. Лисенко, В. Павленчик), інші розглядали означену проблему в зв'язку з формуванням колективних взаємин (Р. Жуковська, Т. Маркова, В. Нечаєва, Л. Пеньєвська).

В останні роки увагу дослідників привертає розвиток окремих моральних якостей, які характеризують товариські і дружні взаємини: справедливість (В. Шевченко), доброзичливість (Т. Бабаєва), самостійність (В. Кузьменко) та ін.

Психологами встановлено, що позитивне емоційне ставлення дітей дошкільного віку один до одного обумовлюється характером їх спільної діяльності (О. Запорожець, Г. Лаврентьева, Я. Неверович, Ю. Приходько та інші), яка, на думку науковців, є підґрунтям співробітництва. Виконання завдань, поставлених перед дітьми в процесі діяльності, потребує від них узгодження дій, об'єднання зусиль, турботи про партнера, про якість не лише своєї частини роботи, а й про спільний результат і своєчасне його досягнення. Це сприяє виникненню у дітей співпереживання, співчуття, дружби, почуття взаємної відповідальності [5, 84].

Метою статті є висвітлення теоретичних та методичних аспектів виховання дружніх взаємин у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті нашого дослідження вбачаємо доцільним розглядати становлення і розвиток дружніх взаємин у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, оскільки вона є провідною в дошкільному віці.

Здійснений нами аналіз результатів *констатувального* етапу дослідження (вивчення документації, бесіди з вихователями, батьками, дітьми, спостереження за іграми дітей тощо) показав, що в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу, вихователі недостатньо приділяють увагу формуванню у дітей моральних рис особистості, які характеризують дружні взаємини і які у дітей старшого дошкільного віку ще недостатньо сформовані. З одного боку, вони охоче вступають в контакти з однолітками, виявляють прихильність один до одного, з другого – часто вступають у конфлікти, не всіх охоче приймають до гри.

В ході *формувального* етапу дослідження нами були визначені критерії розвитку дружніх взаємин:

- вияв симпатії, співчуття і чуйності, які особливо виявляються у взаєминах між окремими дітьми і не шкодять іншим;

- вияв піклування про товариша по групі, готовність прийти на допомогу і взаємодопомога (вміння емпатійного сприймання та прийняття проблем, думок, позицій іншої людини, допомагати задля досягнення певної мети);

- зацікавленість діяльністю однолітків, бажання і вміння домовлятися про користування іграшкою, про спільну гру та врахування бажань товаришів при розподілі ролей та в процесі гри;

- об'єктивність оцінок і адекватна самооцінка, здатність поступитися особистими бажаннями на користь друзів, отримуючи при цьому задоволення.

Згідно визначених критеріїв ми побудували свою роботу в трьох напрямках:

1. Створення позитивної емоційної атмосфери в процесі ігрової діяльності, що здійснювалася паралельно з основними напрямами нашого експериментального дослідження.

2. Формування моральних якостей особистості старшого дошкільника, які сприяють розвитку дружніх взаємин.

3. Навчання дітей прийомам взаємодії в процесі гри та спілкування.

Перший етап роботи був присвячений формуванню у дитини доброти, чуйності, взаємодопомоги, прихильного дружнього ставлення до однолітків в процесі спільної діяльності.

Значущим у формуванні у дітей старшого дошкільного віку позитивного ставлення до однолітків, на нашу думку, є застосування комплексу адекватних методів і педагогічних засобів, таких як: розв'язання проблемних ситуацій, етичні бесіди, художній аналіз та оцінно-етичний коментар художніх творів, інтегровані заняття соціального спрямування «Світ стосунків» тощо.

В процесі сприймання художніх творів, які алегорично чи прямо відтворюють людські взаємини та їх аналізу, діти вчаться оцінювати вчинки й поведінку літературних персонажів.

На початку роботи з літературними творами ми з'ясували, що всі діти добре обізнані у змісті казок та оповідань, проте аналізувати вчинки та поведінку героїв, давати їм оцінку були здатні лише окремі з них. Незначна кількість дітей може зіставляти власні вчинки з вчинками літературних персонажів, а оцінюючи дії героїв вони виходили лише з обмеженого особистого досвіду і висловлювали власне ставлення до тієї чи іншої події. Тому нам було важливо розвивати у дітей емоційне ставлення до героїв твору та емоційний відгук на події, що відбуваються з літературними персонажами, а також вміння проводити аналогії з власними вчинками. Все це вимагає від дитини активності, уявного «входження» у зображувані події, співпереживання героям тощо. Ми прагнули того, щоб діти вчилися давати характеристику не стільки особистості героя, а й його вчинкам: «*Він зробив погано*», «*Вчинив добре*», «*Вона добра, всім допомагає*» та інше.

Нами була спланована і проведена робота з дітьми за певними творами художньої літератури, в яких найбільш яскраво показані наявність чи відсутність дружніх стосунків. Це, зокрема, такі твори, як: «Красиві слова і справи», «Конвалії перед Наталчиним вікном» (В. Сухомлинський); «Найкраще» (В. Донников), «Дружба» (І. Турчин) та багато інших. За кожним з цих творів проводилась бесіда, в ході якої дошкільнятам було поставлено не тільки питання за змістом твору, акцентуючи їх увагу на вчинках персонажів, але й питання, що стосувалися взаємин з друзями і поведінки самих дітей.

Було відмічено, що близькі й зрозумілі приклади поведінки персонажів діти зіставляли з особистим досвідом. Водночас старші дошкільники переносили мораль літературних творів не тільки на особистий досвід, а й зіставляли вчинки своїх товаришів з мораллю вірша, казки чи оповідання. Ми вважали необхідним на основі художнього аналізу літературних творів допомогти дітям *сформувати* ставлення до зображених подій відсторонено, *аналізувати* характери персонажів, вчинки героїв, *трансформувати* здобуті знання у власний досвід.

На другому етапі експериментальної роботи для збагачення емоційного досвіду дітей моральними почуттями та переживаннями ми використали ігри-драматизації, сюжетно-рольові та рухливі ігри, а також ігри-тренінги, під час організації яких особливу увагу було приділено реальним взаєминам дітей. Гравцям надавалася можливість самостійно розподіляти ролі й атрибутику, а також визначати сюжет та ігрові дії.

За твердженням Л. Артемової, театралізовані ігри здійснюють значний і всебічний вплив на особистість дитини, яка бере в них участь. Саме в процесі гри вона відчуває себе розкуто і вільно. Тому через залучення дітей до участі в різних видах театралізованої діяльності ми намагалися активізувати їх емоційно-чуттєву сферу. Це дало можливість вправляти дошкільників через виконання ролі у способах побудови взаємин. За допомогою таких прийомів, як оцінка дій ігрових персонажів, запитання, підказки, пропозиції, включення дорослого у гру на правах гравця тощо, зміст ігор доповнювався моральною тематикою та ситуаціями морального вибору. Також активно застосовувались проблемні ситуації, які вимагали від дітей використання набутого в іграх-драматизаціях досвіду доброзичливих і дружніх взаємин.

Проблемні ситуації розглядалися разом з дітьми з метою розвитку умінь розв'язувати проблеми, аналізувати почуття, власний стан та стан товариша, оскільки важливим для нас було підвести дітей до розуміння самої проблеми та стимулювати до пошуку виходу із складної ситуації. У процесі виконання дітьми таких завдань ми звертали увагу на їхню реакцію, на спосіб дії, обраний ними, на те, наскільки вони були здатні адекватно оцінити проблему, а також на бажання самостійно встановлювати доброзичливі взаємини з однолітками.

Під час ігор-тренінгів, які проводились в рамках експерименту, діти навчалися визначати емоційний стан інших людей, встановлювати його причини, пропонували способи його зміни.

Взаємини дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності вже регулюються не стільки переключенням їхньої уваги на щось інше, скільки прямими вказівками та підказками правильних способів побудови дружніх взаємин з однолітками. У цьому віці дитина швидко засвоює форми налагодження контактів з іншими дітьми, що сприяє попередженню і подоланню конфліктних ситуацій.

Таким чином, на даному етапі експериментальної роботи ми планували її так, щоб сформувати уявлення дітей про дружбу, дружні й товариські взаємини, навчити їх будувати стосунки з однолітками на засадах прихильності, доброзичливості, чуйності, турботи, розуміння, за допомогою різноманітних методів і прийомів: творів художньої літератури, морально-етичних бесід, різнопланових ігор, занять в ігрових формах тощо.

Особливість методики полягала в тому, що була надана науково обґрунтована модель спільних ігрових дій, створені умови для дотримання правил поведінки і виховання дружніх взаємин. З цією метою вихователь залучався до гри, діяв з кимось з дітей спільно. Такий прийом виявився достатньо ефективним. Діти мали можливість бачити спільні, узгоджені дії інших учасників гри, усвідомити необхідність дотримання доброзичливих взаємин.

Перед грою вихователь висловлював впевненість у тому, що діти зможуть дружно грати разом, залучаючи до гри всіх бажаних. Якщо дошкільники в процесі гри, все одно не запрошували грати окремих дітей, вихователь сам розпочинав з ними гру, підкреслюючи, як йому цікаво у спільній діяльності з даною дитиною. Це спонукало дітей поводити себе відповідно до правил спільної діяльності, діяти разом з іншими, враховуючи їх бажання та інтереси. Ми намагалися підвести дітей до самостійного вибору лінії поведінки у тій чи іншій ситуації.

Щодо оцінки взаємин дітей у спільній ігровій діяльності, то ми переконалися, що слід давати не загальну оцінку, а в конкретній, розгорнутій формі стосовно

кожного прояву дружніх чи не дружніх взаємин. Цінним був такий аналіз, у якому ми вчили бачити і – оцінювати внесок кожного у спільну справу, аналізуючи взаємини.

Упродовж формувального експерименту нами створювалися всі умови для позитивного впливу дітей один на одного, що характеризувалася високим рівнем розвитку дружніх взаємин. Цей вплив був більш дієвим на тих однолітків, яким діти симпатизують, оскільки вони швидше їх наслідуватимуть та виконуватимуть пропозиції, що надходять саме від них.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене слід зазначити, що розроблена нами система роботи виховання дружніх взаємин дала позитивні результати. У взаєминах дітей стали більш помітними прояви турботи, піклування один про одного, їх стосунки стали носити доброзичливий характер. Шляхом педагогічних пошуків слід забезпечувати набуття такого досвіду дітьми. Найбільш адекватним для цього засобом виступає ігрова діяльність і поведінка дитини.

Водночас здобуті теоретичні й практичні матеріали здійсненого дослідження не вичерпують усієї повноти їх висвітлення і не претендують на всебічне розкриття, а лише розширюють коло подальших досліджень щодо використання ігор, ігрових ситуацій у навчанні й вихованні дітей різних вікових категорій.

Література:

1. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варениця, Н. В. Гавриш та ін. – Луганськ. – Альма-матер, 2006. – 368 с.

2. Деятельность и взаимоотношения дошкольников / Под ред. Т. А. Репиной. – М., 1987. – 73 с.

3. Козлова С. А. Нравственное воспитание дошкольников в процессе их ознакомления с окружающим миром / С. А. Козлова. – М.: Просвещение, 1988. – 112 с.

4. Кошелівська О. І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / О. І. Кошелівська. – К., 2003. – 241 с.

5. Формирование взаимоотношений дошкольников в детском саду и семье / В. К. Котырло, Т. М. Титаренко, Ю. А. Приходько. – М.: Педагогика, 1987. – 144 с.

6. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України. – 2004. – 3 грудня.

7. Шулигіна Р. А. Педагогічні передумови оптимізації комунікативної культури особистості у соціокультурному розвитку / Р. А. Шулигіна // Вісник Львівського національного університету: Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 20. – С. 162-171.

8. Шулигіна Р. А. Проблема комунікативної культури у процесі виховання: психолого-педагогічний аспект / Р. А. Шулигіна // Мовна освіта в контексті Болонських реалій: Тези доповідей наукової конференції кафедри ЮНЕСКО КНЛУ, 24-25 лютого 2005 р. / Відп. ред. А. М. Чернуха. – К: Вид. центр КНЛУ, 2005. – С. 107-108.

В статье раскрываются актуальные вопросы дружественных отношений у детей старшего дошкольного возраста в игровой деятельности. Особое внимание уделяется развитию моральных качеств личности ребёнка, обучению позитивным приёмам общения и преодолению конфликтных ситуаций.

Ключевые слова: моральное воспитание, моральные качества личности, межличностные отношения, дружеские отношения, общение, игровая деятельность.

The article touches upon the actual questions of education and development of the friendly relationship among the pre-school age children by means of playing activities. The great